

Marjan Tomšič

ŠOPEK POLJSKIH ROŽ

Resnično obstaja izvir čistih, najčistejših Besed. Jezerce, iz katerega priteka, je globoko v gori, pod sedmimi zgornjimi jezери. Na zunaj je ta izvir kot vsak drug: iz skale priteka curek, in če nimamo daru notranjega videnja ali pa vsaj čutenja, bomo opazili le vodo, a Besed ne bo slišati. Zato se bomo ob tem izviru napili, odžejali, naše duše pa bodo ostale še naprej žejne.

Ta izvir sva tisto noč in tisti dan iskala z Marijo, a se tega početja sploh nisva zavedala. Bila je le težnja, dušecha se pod plastmi dnevnih dogodkov.

Marijo sem spoznal na kresni večer v mili, premili deželi. Pravzaprav sem jo opazil že popoldne tega dne. Na tistem praznovanju se je gnetlo ljudi in prav lahko bi se bilo zgodilo, da bi jo bil spregledal. Pa sem jo takoj začutil. Z gotovostjo sem v visoki ženski prepoznal večno lepoto in milino. Zamišljeno sem ji sledil. Šla je med klopni dol proti prvim vrstam; v snežno beli, zelo starinski, s čipkami okrašeni bluzi in v dolgem, do gležnjev segajočem, opekasto rdečem krilu. Bluzo in krilo je spajal širok, črn pas. In črni so bili tudi lasje; dolgi, toda ne pretirano košati. Obraz pa je žarel, kot da bi imel lastno, notranjo svetlobo.

Tisto popoldne sem jo videl še nekajkrat, a nisem začutil nobene prave želje ali potrebe, da bi se z njo seznanil. To se je zgodilo zvečer, ko je že gorel kres in ko so se ljudje, ki so se zaradi kresa sešli, začeli razhajati, odhajati nekam dol. Velik ogenj je z dolgimi in hitrimi jeziki poželjivo oblizoval noč. Buhtel je in se vzpenjal znova in znova, a mu nikakor ni uspelo predreti črnine in narediti v njej tunela do sonca, do zvezd.

In tako se je zgodilo, da sem skoraj sam stal ob sodčku vina; natočil sem glinen lonček prav do vrha in izpikal počasi, zamišljeno. Vino je bilo belo, domače, dobro.

Tedaj je prišla mimo. Zgodilo se je samo po sebi: ogovoril sem jo, ko da se poznava od nekdaj in je torej moj nagovor samoumeven. Zasmejala se je in me takoj tikala.

Kaj sem ji rekel? Mislim, da tole:

»A vi pa kar tako mimo? Meni nič, tebi nič, in lepo mimo. Kot da me ne vidite, kaj?!«

Kmalu zatem sva sedela ob kresu in bila od množice ljudi, ki se je tu gnetla malo prej, edina oboževalca. H kresu sva si prinesla vino in skledo, polno zabeljenih cmokov.

Škrati so švigali med poleni in zublji, a bele žene so plesale okoli, držeč se za roke. Bele vile kresnice so metale v ogenj vence, spletene iz rož, in pele:

»Vsi so venci beli,
samo moj zeleni...«

»Marija, Marija,« sem se čudil in jo presenečen gledal, »od kod pa tebi venec, venec iz rož zelenih?!«

Ena od kresnih vil jo je bila opazila; snela si je venec z glave, zamahnila z roko, se zasmejala in venec zeleni je ovenčal Marijine lase.

»Ona mi ga je dala, ona, ona,« je pela Marija in kazala na zalo deklico, plešočo z drugimi tam okoli kresa.

»Vsi so venci, beli, samo moj zeleni...«

Vse vence so pometale v ogenj in odplesale v gozd na jaso, tja daleč od nas. Škrati pa so ostali in noreli.

Marija si je objemala kolena, sedeč tik ob meni, in prosila:

»Pojdiva za belimi ženami. Rada bi prespala to noč v gozdu, tu v bližini.«

Tedaj se je pojavil kar tako, iz nič je vzniknil, živi Kresnik. Bil je takole na videz navaden kmet: v rokah je držal vile in z njimi porival na pol ožgana polena proti sredini. Bil bi res kmet, ko mu ne bi sredi čela žarela lučka; ogenjček, živi, resnični, kresnični.

Kresnik je naklestil škrate, da so še bolj noreli, nato pa počenil k nama. Iz štefana je ponujal svoje vino. Branila sva se, a se potem vdala. Bilo je sladko medeno in kot ogenj žareče.

Bil je žalosten, ta Kresnik. Spraševal je, kam so šli vsi tisti, ki so »samo zaradi mene prišli z vseh koncev.« Nisva mu hotela ali mogla odgovoriti, pa si je sam:

»Vem, vem, kam so šli. Saj so že dolgo slepi in mojega ognja ne vidijo več. Ko si napolnijo malhe z jedačo in pijačo, odidejo. Prišli so, da bi bili ta ogenj, ti škrati, te vile, ta radost, te sanje, ta sij sončni... pa so pozabili, po kaj so prišli, preden so kres prižgali. Priklicali so me in pred menoj pobegnili. Niti moje čarne deklice, te prelepe bele žene, jih niso mogle zadržati. In kaj zdaj? Kaj bo pa zdaj? Še dobro, da sta ostala vidva. Pijta, potem pa bosta šla z mano tja za vilami, za mojimi kresničkami...«

Joj, kako zelo je bil žalosten, kako mu je ugašala kresnička na čelu in kako samomorilsko se je predajal pijači; pa ne samo svoji, temveč tudi tisti, ki je tekla iz soda. In govoril je otožno:

»Zamrla je moja pesem,
oveneli so vsi venci beli,
zamrle so kresničke čarne,
izpuhtele so vse bele žene,
se poskrili škrati divji, dobri...«

Še nekaj časa nama je delal družbo, potem pa izginil tako nenadoma, kot se je bil pojavil.

»Pojdiva,« je rekla Marija in me prijela za roko. Dvignila sva se v višine, se ločila od te zemlje črno izgubljene.

»Tu bova spala, tu ležala,« je rekla in pokazala na puhasto posteljo. Bila sva utrujena in komaj sva legla, že sva zaspala. Toda ne za dolgo. Prebudila naju je divja glasba in kričanje, ki je prihajalo od zemlje gor.

»Kaj delajo, joj, kaj delajo,« je zavzdihnila.

Pogledal sem dol in videl množico, ki je divje plesala ob nori muziki. Med njimi je bil tudi župnik v mašnem oblačilu in s štolo okoli vratu. Poskakoval je kot kozel in zavzeto vrtel okoli sebe mlado, v telo že čisto razžarjeno žensko. Ob njem je plesal Othello in tam je bila tudi Julija; dvigala je krilo, se goličila in se vsem

pohotno razkazovala. Plesali so tudi otroci in deklice, oblečene v kostume, ki niso bili nič drugega ko umetna in mavrično obarvana koža.

»Ko da bi bila maškerada,« sem pomislil. »Pa saj vendar ni pustni torek? Je kresna noč. Ali je? Ali ni?«

Marija se je obrnila na drugo stran in v polsnu govorila:

»Naj kar plešejo, naj kar norijo. Midva pa bova spala, ker je noč in ker je Kresnik žalosten in torej ni razloga, da bi se veselili in rajali.«

Šlo je težko; namreč spati ob viku in kriku, ki je kot prepoln trebuh naraščal tik pod nama. In oni so bili neverjetno hrupni. Od časa do časa tako zelo, da so se zatresli oblaki pod nama; kot da bi se vse obrnilo, zasukalo in bi midva ležala od spodaj, oni pa bi noreli nad nama in bi se zaradi tega tresel strop z lampinčki in pisanimi trakovi okrašen. In čudil sem se, kako je mogoče, da godci ne omagajo, da se nič ne spočijejo, ampak brez prestanka pihajo v klarinete, tolčejo po bobnih, vlečejo po violini in čelu, udarjajo po tipkah nekega čudno velikanskega klavirja. Oni igrajo brez predaha in ti plešejo brez odmora; kar naprej in naprej, divje zagnano, veselo razžarjeno, ekstatično zamaknjeno.

Šele ob svitu jim je moč pošla in popadali so, ker so jih pokosili prvi sončni žarki. In razpočila se je tišina v votlo gluhotu.

In bilo je jutro in bil je nov dan.

Marija je še spala. Čisto bel in puhast oblaček ji je zakrival obraz.

Pogledal sem dol in se zgrozil. Bila sva visoko nad vsemi hribi.

»Jezus, kako bova pa prišla dol?«

Odprla je oči, se nasmehnila in že sva stala na poljski poti. Pred nama se je v jutranji rosi iskril širok travnik, na pol pokošen, za njim, precej daleč od naju, pa se je sredi ravnice črnil hribček, ves porasel z visokimi drevesi.

»Pojdiva tja, do tistega gozdička,« si je močno zaželela. Imel sem pomisleke: trava je mokra, zemlja vlažna in blatna od včerajšnjega dežja, poleg tega, tako se mi je zdelo, bi morala prebresti tudi potok.

»Daj no, pojdiva! Zakaj mi tako malo zaupaš?« je prosila in očitala.

Postalo me je sram, zato sem si hitro sezul čevlje in z nog potegnil nogavice, in sva šla. Ona je bila tako in tako bosa. In sva stopala čez rosno travo. Bilo je prijetno; hladilo je podplate in svežilo telo ter dušo.

Prišla sva do potočka in ga prebredla. Takoj za njim se je pojavil še eden; ta je bil širši in globlji. Pa sva se pripravila; jaz sem zavihal hlače do kolen, ona pa je dvignila široko krilo, da so se belo zabliskale njene vitke noge. In sva zagazila v mivko in veselo bredla čez.

Komaj pa sva splezala na drugi breg, sva zaslišala iz gozda močan glas, ki je zvenel kot odlomek iz neke zelo znane igre. Moški bas je pretil:

»V kamen, na les,
na križ in v nebo
te pribijem, ubijem!«

To je bilo povedano v tako kratkem času in nekako mimo najine zavesti, da sva potem sestavljala sporočilo z veliko muko glas za glasom, besedo za besedo, pa še nisva bila prepričana, če je bilo točno takšno. Gotovo pa je to, da je zapustilo v obeh prej neugodje kot veselje, prej strah kot radost.

Čakako naju je novo presenečenje: otoček, čepeč sredi zamočvirjene pokrajine, je bil narejen iz samih kraških skal. Med njimi so rasle visoke bukve, smreke in hrasti.

Vzpela sva se na vrh in tu se je zgodilo nekaj nepojmljivo čudnega. Nad nama je zagrulila grlica, takoj nato pa se je zaslišala molitev v jeziku, ki naju je (tako sva pozneje ugotavljala) spominjal na hebrejščino. Ničesar od te molitve ne morem zapisati, ker mi je bila zbrisana sleherna beseda, celó zaporedje posameznih glasov.

Med pršenjem besed in zvokom me je zajela bridka sladkost. Ni druge besedne zveze, s katero bi natančneje opisal to, kar sem takrat čutil. In drhtel sem, se tresel po vsem životu.

Molitev je bila končana, a brneče zvonjenje je bilo še dolgo slišati in le počasi je usihalo in splahnelo v jutranjo tišino.

Nisem je vprašal, kaj je to bilo, in o tem sploh nisva govorila. Molče sva se vračala. Spotoma sva nabrala šopek poljskih rož; med njimi je prevladovala modra in vijoličasta barva. Bolj druga kot prva.

In ta vijoličasta barva naju je odnesla daleč, daleč od te dežele in prišla sva zadnji hip: Duhovnik je pravkar povzdigoval hostijo:

»... Vzemite in jejte od tega vsi; to je moje telo, ki se daje za vas.

... Prav tako je vzel kelih z vinom, se zahvalil, ga dal svojim učencem in rekel: Vzemite in pijte iz njega vsi, to je kelih moje krvi nove in večne zaveze, ki se za vas in za vse preliva v odpuščanje grehov. To delajte v moj spomin.«

... in smo sedeli za okroglo mizo: Marija, Sejma (begunka iz Bosne), mlada pianistka iz Zagreba, Kitajec (zdravnik, akupunkturist), čudežni pisatelj Julijan in jaz.

Sejma, begunka iz Bosne, je bila okužena z virusom sovraštva in maščevalnosti. Samo o tem je govorila, da se bo vrnila v svoje kraje, brž ko bo njenim uspelo nakupiti orožje. Pustila bo dva otroka in šla tja dol, kjer bo ubijala, dokler ne bo tudi sama ubita. In ko bo že mrtva, bo vlekla za sabo v večno temo vse živo: ene in druge, prijatelje in sovražnike:

»... kajti jaz bom smrt, ki ne pozna milosti. Čista, popolna, brezčutna Smrt.«

Kitajec se je smehljaj in kimal, ker ni razumel, o čem govori ta lepa, črnolasa ženska. Pianistka je sklanjala glavo in čutil sem, kako moreča je teža, ki se je nasilno vgnezdila v njeno življenje. Njeni prsti pa so se spremenili v golobje krilo: vsako pero (in bilo jih je na desetine) je igralo lastno skladbo. Julijan jo je gledal zavzeto, že kar očarano in vem, o čem je razmišljal, česa si je pozelel: minulih dni in tednov in ur, ko sta drug drugemu razkrivala in podarjala strune, hrepeneče po božanski ljubezni.

Sejma je bila neobčutljiva za takšne nežnosti. Iz oči ji je sijala neizprosna volja: zgrabiti za avtomat in maščevati ubite brate, sestre, otroke... In ni hotela nič slišati o prekletstvu, o začaranosti in o odpuščanju ter pozabljenju, ki je edina pot iz labirinta večnih zablod in večnega, uročenega kroženja.

»Ma kakva samilost, brate moj?! Kad su mi oni ubili majku i oca, a ja da sve zaboravim... zaboravim... Pa ti si lud, potpuno lud. Tu nema drugog spasa nego samo rat, rat do poslednjeg daha!«

Kitajec je kimal in se dobrohotno nasmihal.

»Dali imam pravo, da branim svoju kuću? Imam? Kaži mi ti: Imam ili nemam?!«

Kitajec je zabadal igle v Marijino telo in to je delal dolgo, strašno dolgo. Marija je izgubljala svežino in bolj in bolj rumenela...

Julijan, ki je bil mlad in kot Romeo zaljubljen, je ekstatično igral na violino. Kitajec ga je občudujoče poslušal in se prijazno smehljal.

»*Very good!*« je rekel in zaploskal, ko je Julijan odložil instrument. Vzel je palčki in z izredno spretnostjo pobiral s tal, tam pred Sejmo, snežno bele in zelo živahne črvičke. Bliskovito je z njimi napolnil skledo, jo postavil na mizo in bil prepričan, da so črvičke čisto navaden riž. Seveda tega nihče ni mogel jesti, poleg tega so se črvi neverjetno hitro razlezli in že gomazeli po vsej zemlji.

»Saj sem vas opozarjala,« je jokala Marija in nas izsolzila pod hribček, na katerem se je belila prelepa slovenska cerkvica; toda ne vse: Kitajec in Bosanka sta bila pretežka in sta ostala kar tam, v tisti vroči in z junijsko soparo prenapolnjeni sobi.

Julijan in pianistka sta takoj stekla gor in mahala z vrha. Nama pa se ni nikamor mudilo. Sedla sva v travo in se zamišljeno ozirala po travnikih in gozdičkih. Potem sem ji izpolnil dano obljubo: Nabral sem ji velik šop travniških rož. Med njimi je bilo največ Marijinih solzic.

In spet sva se sezula ter bosa šla počasi gor k cerkvici. Julijan in pianistka sta med najinim vzponom že tekla dol.

Na vrhu, pri cerkvici, sem izgubil vso težo. Bil sem tako lahek, da sem se zbal vetra, kajti prav lahko bi se zgodilo, da bi me odpihnil in ponesel v višave, tja k postovkam in hitrim lastovicam in še naprej v neznanu.

»Ne boj se, ne plaši se,« me je pomirjala Marija. Poplesoval sem in neizmerno užival v breztežni lahkosti. In videl sem, kako se je luč v cerkvici, viseča na dolgi žici, kot nihalo usode zibala sem in tja; počasi, enakomerno, tik pred oltarjem, z leve strani na desno, z desne na levo... in zdelo se mi je, da slišim šepetav glas, ki nas z neusmiljeno hladnostjo opozarja:

»Čas... čas... čas...«

»Ljubim te,« je rekla Marija. In: »Pridi sem, da mi poveš tisto milo zgodbo.«

In sem ji pripovedoval o človeku, ob katerem je vselej stopal tudi Gospod. Človek Gospoda sicer ni videl, videl pa je poleg svojih tudi njegove stopinje in je bil zato pomirjen in se je počutil varnega. Nekega dne pa ta človek ni več našel v pesku časa dvojih stopinj, ampak le ene, edine. Postalo ga je strah, groza mu je skrčila srce. Zajokal je:

»Elí, Elí, láma sabaktáni?!«

In je umiral ob spoznanju, da Gospoda ni več ob njem, da ga je za večno zapustil. Osamljenost je postala bridko nevzdržna. Neznosno je bilo človekovo prepričanje, da Gospoda ne bo nikoli več čutil ob sebi. In je zaihtel v hudi stiski in si je resnično zaželel smrti. Tožec je očital Stvarniku: »Gospod, vselej si bil z menoj. Kadarkoli sem se ozrl, sem videl tvoje stopinje. A zdaj te ni in nikoli več te ne bom čutil ob sebi. Gospod, jaz brez tebe ne morem živeti; tu bom legel in tu bom umrl.«

Že je hotel leči na zemljo, ko se je oglasilo pod njim:

»O, človek maloverni! Ali ne vidiš in ne čutiš, da te nosim na svojih ramenih čez prepad v večno svetlobo?«

Marija je bila ganjena, ko sem ji povedal to zgodbo; pripovedovala mi jo je bila nekega nedeljskega dopoldneva Rožana pred cerkvico strunjanske Matere Božje.

In sva tekla dol k Julijanu in pianistki. Pa sva se na tej kratki poti izgubila, ker so naju premamile sladko zrele višnje. Splezala sva na drevo in jih dolgo zobala, potem pa naju je zapekla vest in sva šla dol z drevesa in sva spraševala ljudi, kako se pride do čakajočega Julijana in mehko zaljubljene pianistke.

»Kar tu pojdiva, po tej poti, ampak samo naravnost, nič levo, nič desno!«

Ker se je že nočilo, sva tekla. Ob prvem mraku naju je Julijan zagledal. Razveselil se je, ker sva se vrnila k njima. Vse nas je objel in močno stisnil.

In potem je prišla noč in dolgo potovanje v Ljubljano. Malo pred polnočjo smo prispeli. Na praznem trgu nas je čakala lady Mary. Rekla je: »O kako lepo, da ste končno prišli! Že sem mislila, da vas ne bo.«

Ker nismo imeli ničesar drugega, s čimer bi se ji opravičili za dolgo čakanje, smo ji dali tisti veliki šop travniških rož, ki je bil nabran na pobočju hriba, tik pod belo cerkvico. Mary je vzela rože, a jih ni pogledala, ni se jih razveselila. Odsotno je prelagala šopek iz ene roke v drugo, in ko smo jo opozorili, da ga naj dá čim prej v vodo, je rekla zelo suho:

»O, yes, yes,« in šla z njim v eno od sob hotela Holiday Inn.

Ko se je vrnila, se je opravičevala:

»Veste, prihajam iz velikega mesta. Od zelo daleč. Mhm.«

Odprla je torbico in brskala po njej. Končno je našla, kar je iskala. »To je za vas,« je rekla in izročila Mariji disketo vseh dohodkov in izdatkov.

»Mhm. It's for you.«

In potem smo šli z njo na sprehod po starem delu mesta. Razkazovali smo ji stoletne lepote, na katere smo bili zelo ponosni. Mary se je čudila in brez prestanka vzklikala:

»Beautiful! Really beautiful!«

Nenadoma se je zasukala k Julijanu in ga suho vprašala: »Oprostite, ali je že polnoč?«

Tisti hip je udarilo v zvoniku nad nami.

Marija me je prijela za roko in smuknila sva v ozko ulico. Tekla sva po njej in se nenadoma znašla pod skalami. Tam je iz bezgove cevke pritekala kristalna voda, a iz skal so se pojavljali in vanjo spet izginjali razigrani in živopisni škrti.

V dlan sem prestrezal čisto izvirnico in razvozlaval uganko o relativnosti časa ter razmišljal o skrivnostih časovno-prostorske mreže.

Niti opazil nisem, kdaj je Marija izginila in se je ob meni pojavila starka. Kar tam, ob izviru, je vrtela kolovrat in sukljala tenko, tenko nit. Zbal sem se, da se bo nit pretrgala. Najbrž je dojela moj strah, ker me je potolažila:

»Ne se bat, sinko moj.«

In videl sem, kako se je curek čiste izvirnice spreminjal v njeno prejo; sproti in hitro in čudežno lahkotno.

»Okej,« je rekla Mary, ko se je vrnila v hotelsko sobo. Poljske rože so se v vodi zbistrile. Odsotno jih je pobožala, pokimala in zamomljala: »Mhm, mhm.«

S sprehodom po starem delu mesta je bila zelo, zelo zadovoljna.

Kranjska gora, 2., 3.;
Guci, 5. julija 1992